

Lợi ích nhóm và nhóm lợi ích dưới dạng tham nhũng

Nguyễn Hữu Khiển *

Tóm tắt: Lợi ích nhóm được hình thành do sự cấu kết, móc nối bất hợp pháp của các cá nhân trong một số tổ chức (kinh tế, chính trị, công quyền, doanh nghiệp). Nhóm lợi ích là một nhóm người đã lợi dụng vị thế, cơ hội chiếm đoạt bất hợp pháp tài sản vật chất của xã hội. Muốn chống lợi ích nhóm cần đặt nó nằm trong tổng thể chủ trương chống tham nhũng, tham ô, hối lộ, địa phương cục bộ; cần có một số chủ trương mang tính lượng hóa; cần xây dựng pháp luật theo hướng đáp ứng càng sớm càng tốt các qui định trong Hiến pháp; cần cải tiến, thay đổi cách đánh giá, kiểm tra, kiểm soát bằng lượng hóa các thông tin, bằng kiểm soát “trực tuyến”.

Từ khóa: Lợi ích nhóm; nhóm lợi ích; tham nhũng; quyền lực.

1. Mở đầu

Trong vài năm trở lại đây, hiện tượng lợi ích nhóm và nhóm lợi ích được chú ý và nhấn mạnh đặc biệt trong văn kiện của Đảng và Nhà nước, trong các phát biểu của các chính khách trong Đảng, Nhà nước và các đoàn thể xã hội. Với tầm quan trọng của công tác tổ chức và nhân sự của Đảng, tại Hội nghị Trung ương lần thứ 11 (Khóa XI), Đảng đã nhấn mạnh: kiên quyết không để vào Ban Chấp hành Trung ương những người có một trong các khuyết điểm như: bản lĩnh chính trị không vững vàng, không kiên định đường lối, phe cánh, lợi ích nhóm. Rõ ràng đây là vấn đề đã xuất hiện trong số những người nằm trong diện được qui hoạch để lựa chọn vào các vị trí chủ chốt trong Đảng và Nhà nước. Những năm gần đây trong sách báo chính trị và xã hội, các thuật ngữ lợi ích nhóm và nhóm lợi ích được hiểu như một trong những hiện tượng tiêu cực và bức xúc. Tuy nhiên, nhận diện cho rõ lợi ích nhóm và nhóm lợi ích thì cần tiếp tục nghiên cứu sâu hơn.

2. Khái niệm lợi ích nhóm và nhóm lợi ích

Đa số các nhà khoa học, các nhà chính trị và quản lý thừa nhận lợi ích nhóm và nhóm lợi ích đã tồn tại trong xã hội nói chung và ở nước ta nói riêng. Nhiều người cho rằng, lợi ích nhóm và nhóm lợi ích không phải bao giờ cũng tiêu cực; có lợi ích nhóm và nhóm lợi ích tích cực thúc đẩy xã hội phát triển (như các hiệp hội, hội đoàn); có lợi ích nhóm và nhóm lợi ích tiêu cực. Tại Hội thảo ngày 03 tháng 01 năm 2014 của Ủy Ban Kiểm tra Trung ương về nội dung “Thực trạng, xu hướng và giải pháp phòng, chống lợi ích nhóm ở nước ta hiện nay”, một số người cho rằng, lợi ích nhóm có thể phân chia thành hai loại: lợi ích nhóm tích cực và lợi ích nhóm tiêu cực. Theo đó, lợi ích nhóm tích cực là lợi ích chính đáng, hợp pháp của một nhóm người, như trong một xã hội tồn tại nhiều giai cấp, tầng lớp. Lợi ích nhóm tiêu cực là lợi ích

---

(*) Giáo sư, tiến sĩ, Học viện Hành chính.

ĐT: 0903289521. Email: khienuu91@yahoo.com.

cục bộ của những đơn vị, địa phương, là lợi ích mâu thuẫn với lợi ích chung của nhân dân, xã hội, quốc gia, dân tộc.

Theo chúng tôi, lợi ích nhóm và nhóm lợi ích là sự cấu kết, móc nối bất hợp pháp của một nhóm người; họ có vị trí xã hội nhất định, có thể chi phối chính sách nhằm chuyển đổi tài sản của nhà nước, tập thể và công dân một cách bất hợp pháp với những thủ đoạn khác nhau trở thành tài sản của họ. Với hành vi đó, họ đã gây ra thiệt hại cho nhà nước, tổ chức và công dân, gây cản trở các hoạt động bình thường trong xây dựng và thực hiện đường lối của Đảng và Nhà nước, trong xây dựng pháp luật, trong hoạt động quản lý nhà nước, làm suy giảm niềm tin của xã hội đối với các hoạt động kinh tế xã hội và trong đời sống dân sự. Nhóm lợi ích là một nhóm người lợi dụng vị thế, cơ hội chiếm đoạt bất hợp pháp tài sản vật chất của xã hội cho bản thân họ.

3. Tính khách quan trong sự hình thành lợi ích nhóm và nhóm lợi ích

Một người không thể tiến hành sản xuất và sinh hoạt được. Sự liên kết mọi người trong xã hội thành các cộng đồng để cùng chung sản xuất và sinh hoạt là nhu cầu tất yếu. Khi cộng đồng có sự ổn định, đồng thuận (tương đối) thì xã hội hình thành các nhóm kinh tế, xã hội. Nhóm được hiểu là những cộng đồng người có chung hay một dạng của sản xuất hay dịch vụ: những người nông dân hay công nhân. Trong nông dân có những người chăn nuôi hay trồng trọt (trong chăn nuôi lại có những người nuôi gia cầm, có những người nuôi gia súc...). Những nhóm người khác nhau chắc chắn không thể cùng một hướng suy nghĩ và hành động do sự khác nhau về phương thức sản xuất, phương thức kiếm sống hay làm giàu. Những người cùng trong một lĩnh vực của sản xuất hay dịch vụ như thế thì

nhất định cần sự cố kết, liên minh liên kết mới có thể làm được những việc mà cá nhân riêng lẻ hoặc một vài người không thể thực hiện được.

Tính khách quan của lợi ích nhóm và nhóm lợi ích thể hiện ở chỗ mục đích liên kết tự nhiên, tất yếu phải dựa vào nhau từ mục đích riêng của từng cá thể riêng lẻ. Họ hợp lại, lập ra nhóm chỉ để làm được những việc mà cá nhân không thể làm được, hoặc để hợp sức, chia sẻ trách nhiệm. Đó là tổ hợp tác, tổ đổi công trong nông nghiệp (trồng trọt, chăn nuôi...), là nhóm thợ rèn, thợ mộc trong thủ công nghiệp; là nhóm buôn bán hàng vải, hàng thực phẩm, nhóm đi buôn bè, buôn thuyền... (ngoài mục đích lợi ích, các nhóm này còn có mục đích chống lại sự đe dọa từ cạnh tranh, ăn cướp, lừa đảo từ các nhóm cướp bóc, ăn chặn...). Hoặc đó là các nhóm đàn bà hay đàn ông; thanh niên hay thanh nữ; thanh niên hay phụ lão; người khuyết tật (khiếm thính, khiếm thị)... Các nhóm người này có nhu cầu khác nhau (với các nhóm khác) do sự khác biệt khách quan về tuổi tác, thể trạng tạo ra từ tâm sinh lý khác nhau. Đây là những nhóm có tính “vô hại” bởi phân chia chủ yếu từ sự khác nhau theo nhu cầu. Các nhóm người như trên hình thành là do yếu tố khách quan mang lại (như các nhóm phân theo giới, theo lứa tuổi, khuyết tật, tâm thần, sinh lý đột biến), chứ không phải do mong muốn cá nhân của họ. Nhưng, trong quan hệ phân tích như thế, các nhóm lợi ích khách quan trên có thật sự vô hại hay không? Về câu hỏi này, chúng tôi không đồng tình với ý kiến cho rằng “lợi ích của các thành viên trong tổ chức công đoàn, phụ nữ, thanh niên, người khuyết tật... là lợi ích nhóm tích cực”. Trên thực tế, xét chúng ta theo tiêu cực hay tích cực là xét theo hai quan hệ: một là khách quan và chủ quan, hai là

động cơ, mục đích hoạt động của họ (có đồng thuận với xã hội hay ngược lại với lợi ích cộng đồng). Khi chúng ta phân tích tình trạng tự nhiên của các nhóm người trên đây, chúng ta đã trừu tượng hóa chúng ở trạng thái thuần túy khách quan, chưa tính đến yếu tố mục đích của các hành vi của họ.

Rất có thể trong một tổ chức được lập ra để giúp họ có những hoạt động mang lại lợi ích đoàn thể và cộng đồng, từ sự ưu đãi, ưu tiên của xã hội, họ đã lợi dụng thực thi một công việc nào đó thái quá vượt quá giới hạn cho phép một cách chủ ý, bất chấp pháp luật (hoặc lợi dụng pháp luật). Như vậy, động cơ lợi ích của nhóm người đó là tiêu cực, là có hại. Một số người thương binh tụ tập hợp nhau lại, nhân danh nhóm được ưu tiên để cạnh tranh không lành mạnh, phát ngôn thiếu chuẩn mực, hành động có tính thách thức công quyền hay cộng đồng (lấn chiếm lòng đường vỉa hè, vượt đèn đỏ...) thì không thể gọi đó là tích cực được.

4. Bản chất của lợi ích nhóm và nhóm lợi ích

Không nên phân biệt quá mức hai khái niệm “lợi ích nhóm” và “nhóm lợi ích”. Bởi chúng chỉ có sự khác nhau về định tính và định lượng một cách tương đối. Khái niệm lợi ích nhóm được dùng để chỉ tài sản mà một số người chiếm đoạt bất hợp pháp. Còn khái niệm nhóm lợi ích được dùng để chỉ đích danh “nhóm” (trong kinh tế, xây dựng, ngân hàng, chứng khoán, xây dựng thể chế...). Lợi ích nhóm là nguồn gốc tạo ra các nhóm lợi ích.

Theo một số tác giả, lợi ích nhóm có các biểu hiện như sau: 1) nhóm lợi ích tạo quan hệ, móc ngoặc với những người có chức, có quyền quyết định để được bố trí vào các chức vụ; 2) nhà đầu tư, doanh nghiệp tạo quan hệ móc nối với cơ quan, người có thẩm quyền quyết định; 3) các doanh

nh nghiệp là “sân sau”, đồ đệ trung thành của những người có chức, có quyền; 4) một bộ phận cán bộ, công chức thoái hóa, biến chất trong các cơ quan có chức năng thanh tra, kiểm tra, giám sát, cơ quan điều tra; 5) lợi ích nhóm luôn gắn với hành vi tham nhũng của những người có chức, có quyền; 6) nhóm lợi ích nhân danh lợi ích xã hội, nhân danh quy định của pháp luật để trục lợi [1].

Trong nhóm lợi ích nhất thiết phải có một số người có vị thế chính trị nhất định trong xã hội. Để đạt được lợi ích nhóm thì một người không thể làm được. Một người bình thường càng không thể làm được.

Để đạt được lợi ích nhóm có khi cần phải qua nhiều khâu trung gian. Ví dụ, muốn lấy một khoản tiền ra, không phải khi nào cũng chỉ cần khâu “trục tuyến” giữa thủ trưởng và kế toán. Đa số nhóm lợi ích muốn chiếm đoạt tài sản lớn thì cần phải qua nhiều khâu trung gian. Nếu tồn tại nhóm lợi ích liên quan đến yếu tố nước ngoài thì tính quanh co phức tạp còn rõ hơn nữa.

Phạm vi nhóm lợi ích gây thiệt hại rất rộng: thiệt hại cho tập thể (lấy đất, lấy tiền của hợp tác xã; lấy bảo hiểm của cán bộ trong cơ quan...); thiệt hại cho nhà nước; thiệt hại mang tính “quốc thể” (nếu nhóm lợi ích lợi dụng các dự án có yếu tố nước ngoài). Cán bộ tiêu cực trong nhóm lợi ích thì rất thích sự phức tạp của luật pháp, và họ rất am hiểu sự phức tạp đó. Nếu luật pháp rành mạch, dễ hiểu thì họ không thể tham nhũng.

Nhóm lợi ích chủ yếu là tập hợp những người giàu. Nguyên nhân của tham nhũng không phải vì “túng thiếu mà làm sai”. Những người tham nhũng thường là những người có nhà cao, cửa rộng, xe cộ đàn hoàng. Nếu họ không có thì chỉ là cách “ém mình chờ thời” chứ không phải họ thiếu tiền! Tại sao lại như vậy? Bởi vì họ ở vị trí

“cộm cán” (trung ương, tỉnh, huyện, bộ, sở...); họ phụ trách một vị trí, lĩnh vực nhạy cảm, dễ tham nhũng như tài chính, nhân sự, thanh tra, tài nguyên môi trường; nguồn lợi của lợi ích nhóm thường không nhỏ, và nhóm lợi ích không phải “chỉ làm một lần” rồi thôi.

Lợi ích nhóm dưới hình thức tham nhũng là loại lợi ích nhóm tiêu cực mà Đảng, Nhà nước và toàn xã hội đang quan tâm và muốn triệt tiêu trong đời sống dân sự cũng như trong hệ thống chính trị của nước ta.

Nhóm lợi ích có thể có tính chất “xuyên quốc gia”. Trong điều kiện của một nước đang phát triển, một quốc gia như Việt Nam, lại thêm một thể chế chính trị ổn định, việc đầu tư, liên kết kinh tế của các quốc gia phát triển với nước ta như một xu thế khách quan. Ở Việt Nam gần đây có một số hiện tượng tiêu cực rất đáng quan ngại trong sử dụng nguồn vốn do các quốc gia tài trợ. Vụ án “Đại lộ Đông - Tây” tại Thành phố Hồ Chí Minh nổi tiếng, điển hình liên quan đến yếu tố nước ngoài như chúng ta đều biết, chỉ là một trong những ví dụ [2].

Lợi ích nhóm tiêu cực có tính chủ quan (con người, tâm lý, thủ đoạn, mục đích của họ...). Nhưng sự xuất hiện lợi ích nhóm có sự tác động của yếu tố khách quan vì nó là sản phẩm của điều kiện khách quan. Đó là: xã hội còn ở trình độ kinh tế chưa cao, nhất là đang ở trình độ của xã hội đang phát triển; nền pháp quyền của một nhà nước còn đang trong giai đoạn phát triển và hoàn thiện, còn đang ngổn ngang; quốc gia đang có sự chuyển đổi từ chiến tranh sang hòa bình (chiến tranh triền miên như dân tộc Việt Nam, không phải chiến tranh vài ngày, vài tuần như một tình huống ở các nước phát triển với nhau chẳng hạn); xã hội trong tình trạng khó khăn mà

chuyển đổi cơ chế (như từ cơ chế tập trung sang cơ chế thị trường như nước ta). Trong những điều kiện như thế thì sự xuất hiện tham nhũng và lợi ích nhóm là một tất yếu. Hoàn cảnh xã hội là mảnh đất cho lợi ích nhóm. Nếu cái khách quan tác động đến sự xuất hiện của lợi ích nhóm (và tham nhũng) không phải để chấp nhận nó, mà để khẳng định rằng, cuộc chiến chống lợi ích nhóm không hề đơn giản nếu không đẩy lùi được các hoàn cảnh khách quan đã tạo ra nó; không phải chỉ vài ba cuốn sách, mấy buổi nói chuyện, mấy tuần giảng bài mà đẩy lùi ngay được cái tiêu cực trong lợi ích nhóm.

5. Tính chất nguy hiểm bất thường của lợi ích nhóm và nhóm lợi ích

Thứ nhất, lợi ích nhóm có ngay từ giai đoạn xây dựng chính sách. Nếu tham nhũng xảy ra trong bất kỳ nơi nào có yếu tố kinh tế vật chất, yếu tố công quyền, thì lợi ích nhóm còn thể hiện ở sự câu kết một cách chủ động, bài bản ngay từ giai đoạn xây dựng chính sách.

Thứ hai, nhóm lợi ích gồm những quan chức mà trong giai đoạn trước có năng lực và trong sạch. Nếu tham nhũng có mối liên hệ rộng, phức tạp, đa thành phần (như tham nhũng trong các vụ án liên quan đến tăng án, giảm án đối với các phạm nhân, kẻ phạm tội), thì nhóm lợi ích chỉ thuần túy là những quan hệ trong các nhóm quyền lực đương quyền, thậm chí là đang có uy tín. Chính năng lực, vị trí quan trọng mới có cơ hội tạo lợi ích nhóm. Vì chỉ họ mới có quyền và “có chân” trong các hoạt động xây dựng, điều chỉnh, sửa đổi chính sách.

Thứ ba, phải có tính chuyên nghiệp mới phát hiện được lợi ích nhóm. Nếu chỉ bình xét về tham nhũng nói chung thì nhiều người bình thường cũng có thể bình xét. Nhưng để tìm ra lợi ích nhóm thì chỉ có thể là những chuyên gia thành thạo, những

quan chức thực thụ chuyên nghiệp. Vì thế, thông tin về lợi ích nhóm chỉ có trong các hội nghị của Đảng, diễn đàn quốc hội, hay chính phủ, các bình luận hay nhận xét của các chuyên gia... Lợi ích nhóm không có trong các “câu chuyện vỉa hè” (có chăng chỉ là họ được nghe lại).

Cần có tính chuyên nghiệp mới ngăn chặn được lợi ích nhóm. Không những cần tính chuyên nghiệp ở sự điều hành, kiểm tra, kiểm soát, giám sát, phát hiện, mà còn ở ngay từ giai đoạn xây dựng chính sách. Tuy nhiên, khi khẳng định lợi ích nhóm xuất hiện trong khâu xây dựng chính sách, Đảng Cộng sản Việt Nam đã coi nhóm lợi ích cùng với tham nhũng là thế lực cản trở sự phát triển xã hội. Thực trạng xây dựng pháp luật không những là một “yếu huyệt” trong tiến trình xây dựng nhà nước pháp quyền ở nước ta, mà còn là mảnh đất cho những người nuôi dưỡng hình thành lợi ích nhóm.

Phản biện của các nhóm lợi ích là điển hình của sự nguy hiểm, đánh tráo khái niệm nhằm che mắt dư luận. Muốn có lợi ích bất chính, nhóm lợi ích phải làm các việc: tạo liên kết trong nhóm người quyền lực; nghiên cứu và làm thay đổi chính sách có lợi cho họ.

Thuật ngữ lợi ích nhóm, nhóm lợi ích hiện mới xuất hiện như những thuật ngữ có tính chính trị (đánh giá, nhận thức quan điểm...), trong giới học thuật (các hội thảo, bài viết, đề tài nghiên cứu hướng tới nhận thức, nhận diện,...). Chúng chưa thể hiện trong các nhóm thuật ngữ của văn bản qui phạm pháp luật. Vì vậy, hiện chưa có kết luận sai phạm nào chỉ ra rằng sai sót đó có nguyên nhân từ nhóm lợi ích (gồm những người nào...).

Thiệt hại tài sản công và của xã hội do lợi ích nhóm và nhóm lợi ích gây ra luôn luôn là to lớn. Thiệt hại cho xã hội ảnh

hưởng trực tiếp tới xây dựng chính sách, chiến lược kinh tế - xã hội và quan hệ quốc tế. Nhóm lợi ích thường có trong xây dựng chính sách hoặc thực thi chính sách.

6. Kết luận

Đẩy lùi đến triệt tiêu lợi ích nhóm và nhóm lợi ích là vấn đề hệ trọng của xã hội. Chưa có quốc gia nào triệt tiêu được lợi ích nhóm và nhóm lợi ích. Nhưng nếu không đẩy lùi được lợi ích nhóm và nhóm lợi ích thì không thể có sự phát triển kinh tế lành mạnh, sự tồn tại của chế độ bị đe dọa. Muốn chống lợi ích nhóm và nhóm lợi ích thì cần hướng vào một số hướng đối phó sau. Một là đặt lợi ích nhóm và nhóm lợi ích trong tổng thể chủ trương chống tham nhũng, tham ô, hối lộ, địa phương cục bộ. Hai là, cần có một số chủ trương mang tính lượng hóa. Nếu cái gì cũng chung chung thì rất khó chống tham nhũng. Ba là cần hoàn thiện hệ thống pháp luật. Bốn là cần cải tiến, thay đổi cách đánh giá, kiểm tra, kiểm soát bằng lượng hóa các thông tin, bằng kiểm soát “trực tuyến”.

Tài liệu tham khảo

- [1] noichinh.vn/.../mot-so-y-kien. (1/8/2013); “Thực trạng, xu hướng...” (3/1/2014).
- [2] www.thanhvien.com.vn/.../xet-xu-huynh-ngoc-si-toi-nhan-hoi-lo-2282 19/10/2010).
- [3] Ngô Minh Giang (2012), “Nhóm lợi ích”, Tạp chí *Xây dựng Đảng*, số 8.
- [4] Nguyễn Hữu Khiển (2011), “Nhóm lợi ích và vấn đề chống tham nhũng”, *Triết học*, số 3.
- [5] Nguyễn Linh Khiếu (1999), *Lợi ích - động lực phát triển xã hội*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [6] Lê Quốc Lý (Chủ biên) (2014), *Lợi ích nhóm - Thực trạng và giải pháp*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.

